

Kef Kalesi İlk Dönem Kazıları: 1964-1972 Yılları

Öğr. Gör. Ömer Tanyürek

Hakkari Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu

omertanyurek@hakkari.edu.tr, 0000-0003-2787-5571

Doç. Dr. İsmail Coşkun

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

ismailcoskun@yyu.edu.tr, 0000-0001-9265-4949

Özet

Urartu Kralı II. Rusa (MÖ 685-645) döneminde inşa edilen Kef Kalesi, krallığın zenginliğini ve gücünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Kef Kalesi, Bitlis İli, Adilcevaz İlçe sınırları içerisinde Süphan Dağı'nın eteklerinde 2300 rakımıyla Van Gölü'ne hâkim volkanik bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kale, Van Gölü havzasına inen önemli bir geçiş güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Kef Kalesi'nde ilk kazılar 1964-1972 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda tespit edilen mimari ve yazınsal değerdeki arkeolojik verilerle kalenin önemi ortaya çıkmıştır. 1964 yılında başlatılan arkeolojik kazılar, 1972 yılına kadar düzenli olarak devam etmiştir. Kalenin kuzey ve güney sur duvarlarının etrafı temizlenmiş ve tüm bu kazı sezonları boyunca çok az küçük buluntuya rastlanmıştır. Kalenin bazı odalarının da tamamen boş olduğu görülmüştür. Kazı çalışmalarında, birbirine kapılarla bağlanan 3 depo odasına ve bu odaların içinde 170'ten fazla pitos'un varlığı tespit edilmiştir. Burada ele geçen pitosların üst kısmında çivi yazılarının mevcut olduğu görülmüştür. Söz konusu veriler, ilk dönem kazılarının önemli buluntuları arasında yer almıştır. Çalışmamızda, 1964-1972 yılları arasında yapılan kazılarda elde edilen buluntular incelenecektir.

Anahtar Kelime: Urartu, Kef Kalesi, II. Rusa

Kef Castle First Period Excavations: 1964-1972

Abstract

Urartian King II. Kef Castle, built during the Rusa period (685-645 BC), is important as it reveals the wealth and power of the kingdom. Kef Castle is located on a volcanic hill overlooking Lake Van at an altitude of 2300, at the foot of Süphan Mountain, within the borders of Bitlis Province, Adilcevaz District. The castle is located on an important transit route leading to the Van Lake basin. The first excavations in Kef Castle were carried out between 1964 and 1972. The importance of the castle has been revealed with the archaeological data of architectural and literary value identified in these studies. Archaeological excavations, which started in 1964, continued regularly for a total of 8 seasons until 1972. The area around the northern and southern walls of the castle was cleaned and very few small finds were found throughout all these excavation seasons. It was seen that some rooms of the castle were completely empty.

During the excavations, it was discovered that there were 3 storage rooms connected to each other with doors and more than 170 pithoi in these rooms. It was observed that there were cuneiform writings on the upper part of the pithoi found here. The data in question were among the important findings of the early excavations. In our study, the findings obtained during the excavations carried out between 1964 and 1972 will be examined.

Key Words: Urartian, Kef Castle, II. Russia

Giriş

Kef Kalesi, Bitlis'in Adilcevaz ilçesinde, Süphan Dağı eteklerinde 2300 metre yükseklikte, Van Gölü'ne hâkim volkanik bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Urartu Krallığı'na ait olan bu kale, kral II. Rusa tarafından yaptırılmıştır ve Van Gölü Havzası'na inen önemli bir geçit güzergahı üzerinde yer almasıyla jeopolitik açıdan stratejik bir öneme sahiptir. Kalenin bulunduğu bölge, başta Van Gölü Havzası olmak üzere kuzeybatı İran ve Trans Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada Urartu Krallığı'nın hâkimiyet alanı içinde yer almaktaydı (Çavuşoğlu-Coşkun-Uslu,2023:4-5).

Kef kalesi ile ilgili ilk bilgileri 1900'lü yıllarda bir gezgin olan Lynch'den edinmekteyiz. Lynch Süphan dağı gözlemini anlatırken “yıkık bir kale ve altında manastır yer alır” diyerek Kef Kalesinden bahsetmiştir (Lynch, 1901:331). Ancak kale ile ilgili kapsamlı ilk çalışmayı Burney gerçekleştirmiştir (Burney, 1957:50-51). Burney araştırmaları sonucu kalenin bir planı çizmiş ve yüzey araştırması gerçekleştirmiştir. Bu yüzey araştırması sonucu kalede mimari kalıntı ve çanak çömlek buluntuları tespit edilmiştir. Burney'in önemli bir diğer tespit ise bu kalenin Sargon'un bahsettiği Qallania yerleşimi olabileceği noktasındadır. Burney ve Lawson'ın bir diğer keşifleri kalenin üzerindeki kabartmalı bazalt ve bloktur (Burney-Lawson, 1958: fig.3). Aynı zamanda Adilcevaz Kalesi inşasında kullanılan Kef Kalesi'nden taşınan Adilcevaz kabartmalarını incelemiştir.

Kalede gerçekleşen ilk arkeolojik çalışmalar ise bölgeyi 1962 de ziyaret eden Bilgiç, Ögün, Erzen ve Boysal'ın 1963 tarihli aldıkları izin sonucu 1964 tarihinde gerçekleşmiştir. 1964 de başlatılan kazılar ilk etapta tespit ve iki noktada açma işlemi ile başlamış sonrasında buluntuların tespit ve kimliklenmesi aşaması ile devam etmiştir. 1965 tarihinde aynı ekip tarafından çalışmalara devam edilmiş ve çok önemli tespitlerde bulunulmuştur. Yeni keşifler süreci sonrasında bölgede çalışmalar 1972 tarihine kadar düzenli olarak devam etmiştir. Sonraki yıllarda Alman bir araştırma ekibi bölgede ağırlanmış ve önceki kazılar ışığında bölgeyi değerlendirmiş ve bu konuda yayın

yapmışlardır. Bölgede kazılar 1972 yılından 2021 yılına kadar yapılmamıştır. İkinci dönem kazılar 2021 yılından itibaren Doç. Dr. İsmail Coşkun başkanlığında kazı ekibi ile gerçekleştirilmektedir. Kef Kalesi gerek mimari gerek tapınım sistemleri gerekse kültürel açıdan Urartu medeniyeti üzerine önemli bilgiler edinilmesini sağlamaktadır.

Kef Kalesi İlk Dönem Kazıları: 1964-1972 Yılları

Bölgede ilk araştırmalar gezgin Lynch tarafından gerçekleştirilmiş olup ilk bilimsel tespitler Burney tarafından yapılmıştır. Kalede ilk kazılar 1964 tarihiyle Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGİÇ ve Prof. Dr. Baki ÖĞÜN tarafından gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf 1-2). 1964'te başlatılan kazılar 1965 tarihinde de Emin Bilgiç ve Baki Ögün öncülüğünde Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdür, Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Eski Önsya ve Medeniyetleri Araştırma Enstitüsünün yardım ve destekleriyle yürütülmüştür (Bilgiç-Öğün,1965:1). 1964 Kef Kalesi kazı çalışmaları, zamanın koşulları düşünüldüğünde oldukça verimli geçmiştir. Kale en yakın demiryolu ulaşımının bulunduğu Tatvan'a 65 km. uzaklıktadır. Van Gölü'nün batı kıyısında bulunan bu kale gölün kuzey sahilinde kurulmuştur. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 2300 m Van Gölü'nden 550 m yükseklikte ve Süphan Dağı'nın güneybatısına inşa edilmiştir. Kef Kalesi üç tarafı sarp olan geniş bir alana kurulmuştur. Kuzeydeki yüksek düzlük stadel kısmı ile buranın güneyindeki ve güneye doğru gittikçe alçalın geniş kısım şehir tarafı konumundadır. İlk dönem çalışmalarında yer yer hem şehir hem de stadel kısmının etrafında sur kalıntılarına rastlanmıştır. Stadel batı yönde önce alçalıp sonra yükselen bir noktada bulunan koridor meydana getiren surlar ile Çavuştepe aşağı ve yukarı kale bağlantısını hatırlatmaktadır.

1964 yılı kazısında A ve B olmak üzere iki açma gerçekleştirilmiş ve buluntuların tanımlanmış malzemeleri değerlendirmeye alınmıştır. 1965 kazısında ise A açması batı-kuzeydoğu yönünde B açması ise dört yönden de genişletilmiştir. B açması 30x35, A açması 25x25 m boyutlarında genişletilerek her iki açma birleştirilmiştir (Bilgiç-Öğün,1965:2). 1965 Kef Kalesi kazı çalışmaları sonucunda, 1 ve 2 no'lu bazalt kabartmalı blokların çıktığı sitadel'in güney yamacından kuzeye doğru açılmaya başlanan, doğuya doğru birkaç metre olmak üzere, batıya doğru ise tamamı 30 m

ye yakın açılan 1 no'lu oda tespit edilmiştir. Batı tarafında ise 3 no'lu kabartmalı ve eski görünümde bazalt blok tespit edilmiştir. Genişliği 2,60 m olan bu odada çift sıra halinde pitoslar tespit edilmiştir. 1 no'lu odadan 2 no'lu odaya geçişi sağlayan aralığı dışında, kuzey ve güneydeki 19 pitos ve pitos yeri tespit edilmiştir (Fotoğraf 3). Blokların alt kısmına denk gelen alanlarda tam olarak çalışma tamamlanmamıştır (Bilgiç-Öğün,1965:1-2).

A açmasının batısından, güneyden kuzeye bir duvarın varlığı tespit edilmiş, bu duvarın 1, 2 ve 3 no'lu odaların batı duvarları olduğu düşüncesine varılmıştır. 1 no'lu odanın kuzeyinde yer alan 2 no'lu odanın ise 6 m genişliğinde olduğu tespit edilmiştir. Bu iki oda batı duvarına yakın bir noktada 2.05 m. genişliğindeki bir kapı ile bağlanmıştır. 2 no'lu oda ile 3 no'lu oda 2.50 m. kalınlığında olan bir duvar ile ayrılmaktadırlar. 3 no'lu odanın 2 no'lu odaya açılan bağlantı kapısının karşısında yer alan aynı genişlikte bir kapı ile 3 no'lu odaya geçişin sağlandığı belirlenmiştir. 2 ve 3 no'lu odaların geçişini sağlayan kapı alanını gösteren yıkıntılar arasında bazı figürler tespit edilmiştir. Bu figürler arkalarında başlarından kuyruk sokumlarına kadar uzanan balık sırtı kanadı şeklinde örtüyü taşıyan uzun sakallı ve ellerini ileri yönde uzatmış, tıpkı tespit edilen bloklardaki tanrı tasvirlerindeki gibi sağ elinde kozalak, sol elinde muhtemelen bir bakracı anımsatan, libasyon kabı olması öngörülen kilden 4 adet rahip olduğu düşünülen figür tespit edilmiştir (Fotoğraf 4). Bu figürlerin Karmir-Blur'da tespit edilen, buluntular ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bu figürlere, Babil ve Asur kabartmalarından pişmiş topraktan yapılmış benzerlerine rastlanılmıştır (Bilgiç-Öğün,1965:2-3). Özellikle Asur Kral'ı Sanherip'in sunu kabındaki figürlerle benzerlikleri görülmüştür. Burada yer alan figürlerin, hastalık tedavileri ile bilinen yeraltı suyu tanrısı Ea'nın rahiplerinin balık kılığına girmiş oldukları görülmüştür.

En büyük pitoslar 2 no'lu odada tespit edilmiştir. Bu odadaki geçiş sahası ön sırasının boş olduğu tespit edilmiştir. Üç sıra halinde bulunan küpler, 1 ve 3 no'lu odalara açılan kapının doğu kısmından başlayarak başlangıçta onbire adet olmak üzere paralel şekilde ardı sıra gelmiştir. Sonuç olarak 33 pitos gün ışığına çıkartılmıştır. Alandaki doğu duvarına 1 ve 3 no'lu odalar gibi henüz ulaşamamıştır.

1965 kazısında çalışılmaya başlanan kuzey duvarı ile fil ayaklarının tespit edildiği B açmasına bitişik 3 no'lu oda 2.45 m. genişliğinde ölçülmüştür. 3 no'lu odanın batı duvarı üzerinde 1.30 m. genişliğinde yıkıntı ile dolu bir kapı alanı keşfedilmiştir. Bu odanın batı duvarından yaklaşık 7 m doğusunda 4 no'lu kabartmalı blok ve bu bloğun 4 m doğusunda 5 no'lu bazalt blok tespit

edilmiştir. Tepeye bitişik konumdaki bu odadaki iki blok da yıkıntılar üzerine yuvarlanmış şekilde bulunmuştur. Odanın tabanının diğer odaların seviyesinde olduğu, odanın ortasında yer alan çukurda tespit edilen 2 pitosun ağız kısmının 2 m derinlikte olması göz önünde bulundurularak anlaşılmıştır. 3 no'lu odada freskler bulunmuştur. Bu fresklerin, fil ayaklarının bulunduğu yer ile, depoların kuzey odasını ayıran duvar kısmından düştüğü düşünülmüştür. Freskler üzerindeki motifler tam anlaşılmamıştır. Fakat, koyu kırmızı, siyah, sarı ve mavi renklerinin ağırlıkta olduğu geometrik şekiller ve çiçek bezemelerin olduğu görülmüştür. Duvarlarda bütün olarak ele geçen kerpiçlerin, Toprakkale ve Teşebaini kerpiçleri gibi 53 x 53 x 14 ya da 53 x 35 x 14 ölçüsünde olduğu tespit edilmiştir (Bilgiç-Öğün,1965:3-4). 1 no'lu odada yer alan iki sıra küp iki taraftaki duvarlara yaslanmakta, küpler arasındaki alan ve çoğunun bu alana bakan kısımlarında boyun alanına yakın noktalarda çivi yazılı semboller görülmüştür. 2 no'lu odada yer alan küplerin güney duvarına bitişik sıradakilerde kuzey kısımlarında yazı, ikinci sıra küplerin yine kuzey kısımlarında yazı ve kuzeydeki üçüncü sıra küplerin güney kısımlarında çoğunlukla çivi yazılı işaretler tespit edilmiştir. Karmir-Blur'daki ambar odalarının 30 m'den fazla uzunlukta oldukları bilinmektedir. Bu ambar odalarında bulunan pitoslarda tıpkı Kef Kalesi'ndekiler gibi boyun kısımlarında çivi yazısı tespit edilmiştir. Yine Çavuştepe 'de tespit edilen küp buluntularında hem çivi yazısı hem resim yazılı işaretler tespit edilmiştir.

B açmasında batı-doğu yönünde dizili halde bulunan, 4 fil ayağının güneyinde ve bunlara paralel 4 fil ayağı daha gün ışığına çıkartılmıştır. Bu fil ayaklarından 1 ve 5 olarak numaralandırılan ayaklar birbiri ile benzerlik gösterdiği anlaşılmış ve köşeleri aynı şekilde sıkıntılı yapılmıştır. Birbirlerine olan uzaklıkları 5,75 m olarak ölçülmüştür. Üçüncü sıradan sonra ayakların kerpiçlerle örüldüğü gözlemlenmiştir. Birinci sırada yer alan fil ayaklarının 3,90 m kuzey yönünde bunlara paralel B açması yönünde, batı ile doğu yönünde bir kerpiç duvarın varlığı tespit edilmiştir (Bilgiç-Öğün,1965:4-5). Bu duvarın üzerinde yer alan 90 cm. genişliğinde iki kapının küçük boyuttaki iki odaya açıldığı anlaşılmıştır. İki sıra halinde duvar boyunca uzanan kerpiçten bir set tespit edilmiştir. B açmasının kuzeybatı köşesinde yer alan büyük oda taban kısmına kadar açılmıştır. Gerisinde yer alan büyük yapıdan fil ayaklı alana girişi sağlayan bir alanın olduğu 2.55 m. genişlikteki kapının kenar kısımlarının kesme taşlarla yapılmıştır. 4 no'lu odanın giriş kısmında mavi renkli freskler tespit edilmiştir. Birbirinden 1,80 m kalınlıktaki duvarlarla birbirinden ayrılan iki küçük odanın hizmetçilere ayrılmış bölümler olduğu düşünülmüştür (Fotoğraf 5).

B açmasının batı sınırı boyunca kuzeybatı köşeden güneye doğru uzanan yer yer taşla ama esasında kerpiçe örülü duvar kısmı hakkında net söylemlerde bulunulmamıştır. 5 no'lu fil ayağının güneybatı köşesinden 4 m uzaklıkta yer alan kapı tokmağı biçimdeki birbiri ile aynı 2 tunç obje bulunmuştur. B açmasının birçok yerinde, küçük boyutlarda, kırmızı renkli seramik parçaları tespit edilmiş ve restorasyonları yapılamayacak kadar tahrip oldukları anlaşılmıştır. 4, 5, 6 no'lu odalarda Fil ayaklarının bulunduğu alanda, 1 ve 5 no'lu fil ayaklarının batısında ve yine 1 ve 3 no'lu ayaklar arasında hatıl ve kömür buluntuları ile Kale'nin şiddetli bir yangına maruz kaldığı düşünülmektedir. Depoların da şiddetli bir yangına maruz kaldığı anlaşılmıştır.

Fil ayaklarında tespit edilen güney ve güneydoğu yönündeki kayma, yangına ve yangın esnasında meydana gelmiş patlamalara bağlanılmıştır. 1, 2 ve 3 no'lu odaların, yan duvarları güneye doğru kaymış ve bu yan duvarlarda oldukça yüksek kararmalar meydana gelmiştir. Yangının şiddeti ile bazalt bloktan ayrılan parçaların bir kısmı volkan tüfüne dönüşmüştür. Bu blokların biri aşağıda ve açıkta yer almakta, beş tanesi ise 1 ve 3 no'lu odalarda açığa çıkartılmıştır. Bu blokların fil ayaklarının bulunduğu alanda yer aldıkları düşünülmüş olsa da, açık bir bağlantı kurulamamıştır. Bütün blokların baş aşağı konumda oldukları tesadüfen anlaşılmıştır. Bu aşamaya kadar bulunan blokların ve tespit edilen parçalarının restorasyonu sonucu 1 no'lu blokta olduğu gibi tümünün 1.40 x 1.40 x 1.10 boyutunda oldukları, aynı büyüklükte kesilip işlendikleri ve tüm blokların dört yüzünde de aynı sahnenin betimlendiği tespit edilmiştir (Bilgiç-Öğün, 1965:5-6). 1 no'lu blokta aynı yöne bakan dörtten çok aslan, sekizden çok kartal ve kabartma parçaları bulunduğu üzere olasılıkla birden çok bloğun bulunacağı ve blokların dört yüzünde de aynı betimlemenin yer alacağı fikri ön görülmüştür.

1965 kazısında tespit edilen sağlam olan üç blokta da benzer şekilde aslan, kartal figürlerinin yer aldığı görülmüştür (Fotoğraf 6). Ön yüzde karşılıklı konumlandırılmış 2 aslan, bu aslanların üzerinde yine karşılıklı 2 tanrı figürü yer almaktadır. Sağ taraftaki tanrı sağ ayağını aslanın bel kısmına sol ayağını ise başına, sol taraftaki tanrı sol ayağını aslanın beline sağ ayağını başına denk gelecek şekilde betimlenmiştir. Her iki tanrının sol ellerinde bir kap sağ ellerinde ise muhtemelen bereketi temsil ettiği düşünülen kozalak şeklinde bir nesne tuttuğu anlaşılmıştır. Tanrıların başlıkları tıpkı Adilcevaz Kalesi'nden ortaya çıkarılmış olan, boğa üzerinde yer alan tanrının başlığı gibi silindirik şeklinde, ponponlu ve tanrısalığın sembolü olan boynuz olduğu görülmüştür. Farklı olarak kanat eklenmiş olduğu tespit edilmiştir. Adilcevaz Kalesi'nde tespit edilen tanrı

figürü, Burney tarafından tanımlanmıştır (Burney, Lawson, 1958: s.248). Bu 2 aslan ile tanrı figürleri arasına ve arkasına oturtulmuş mimari yapının üç kulesi ve bu kulelerin panelleri içerisinde yer alan mızrak ya da stilize ağaç şekilleri olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında tanrıları figürlerinin önünde ve arkasında konumlandırılan pencereler yer almaktadır. Ortada yer alan kule ile, betimlenen sahne iki paralel kısma ayrılmıştır. Tanrıların üstündeki mimari yapının saçakları, saçaklar üzerinde yer alan üst çatıya ait korkuluklar, siperler ve mazgallar, ortada yer alan siper üzerindeki yedi yapraklı palmet ve uçları sarmal dört çizgiden oluşan bir stilize bitki sapı olduğu görülmüştür. Bu kısmın iki tarafında siper üzerinde karşılıklı konumlandırılmış kartallar ağızlarında baş aşağı ve karşılıklı kuyruk kısımlarından tutularak sarkık şekilde yansıtılmış tavşanlar betimlenmiştir. Kartalların kuyruk kısımlarının arkasına denk gelen bölümde Toprakkale bronz yapı modeli ile benzerlik gösteren bu Kef Kalesi oturtulmuş mimari yapı üç katlı kulelerinin saçak ve korkulukları ile kulenin üst kısmında yer alan mazgal ve siperler ile betimlenmiştir (Bilgiç-Öğün,1965:6-7). Bu argümanın üst kısmında yer alan taşın yine üst kısmını çevreleyen tek satırlık çivi yazılı bir metin tespit edilmiştir. Tıpkıbu sahne gibi bu metin de bütün bloklarda birebir aynı şekilde yazılmış olduğu görülmüştür.

Bu bazalt bloklar, Urartu taş işçiliğinin örneklerine az rastlanan taş üzerine kabartma ve işleme sanatının nadir örneklerini oluşturmaktadır. Bu bloklar üzerinde yer alan betimlemelerin birebir aynı olması, Urartu sanatının Asur etkisinden ayrılarak kendilerine has bir stil oluşturduğunu ve Urartuların sanatının Asurlulardan farklı olarak durağanlıktan çıkıp daha canlı bir tarza büründüğü düşünülmüştür. Birbirinin aynısı olan yazılı metin harfleri tarafından şu şekilde okunmuştur. *“Tanrı Haldi’nin büyüklüğü sayesinde Argiştî’nin oğlu Rusa bu içki kabını kült yerini inşa etti. Zemini bakımsız bir durumda idi..... değildi. Ben Rusa inşa ettim, her kim bu kitabeyi tahrip ederse ... herhangi bir yeri ..., tanrı Haldi’nin bana emanet ettiği şeyleri ederse, Güneş Tanrısı Utu tarafından mahvedilsin!”* (Bilgiç-Öğün,1965:7-8). Urartu Medeniyetinde üslup açısından benzerliği görülen iki çıkarım vardır. İlki kabartmalı blokların ‘içki kurbanı kült yerinde’ yeri olduğu bir diğer çıkarım bu blokların böyle bir alanda bulunması ve Argiştî oğlu Rusa tarafından inşa edilmiş olması M.Ö. 680-645 tarihlendirilmesini yapılmasını sağlamaktadır (Bilgiç-Öğün,1965:9).

Sonuç

Van Gölü havzası başta olmak üzere Transkafkasya ve Kuzeybatı İran'ın büyük bir kısmında konumlanmış olan Urartu Krallığı'nın en güzel arkeolojik mirasları başlıca kaleler, tapınaklar, surlar, su kanalları olmak üzere mimarimi yapılar yönündedir (Çavuşoğlu-Coşkun-Uslu,2023:4-5). Bu izlerin en güzel örneklerinden biri Bitlis ili Adilcevaz ilçesinde yer alan Kef Kalesi yerleşim alanıdır. Bu alanın keşfi 1900 lü yıllarda bir gezgin olan Lynch tarafından yapılmıştır. Sonrasında ilk yüzey araştırmalarını Burney gerçekleştirmiş, Burney'in tespitleri ışığında Bilgiç, Ögün, Erzen ve Boysal 1959 yılında bölgeyi ziyarette bulunmuş, 1963 izinleri sonrası bu Türk ekip tarafından 1964 yılında ilk Arkeolojik sistemli bilimsel kazılar başlamıştır. Takip eden yıllarda kazı çalışmalarına devam edilmiş, ve tespit edilen argümanlar şu doğrultudadır; Kale II. Rusa tarafından inşa edilmiş, içerisinde saray olduğu düşünülen mimari yapı Tanrı Haldi'ye adandığı tespit edilen tapınak alanı, mimari yapılar içerisinde iyi korunmuş pitoslar ve pitos yerleri, terekotadan yapılmış figürinler, çanak çömlek parçaları, kabartmalı taş bloklar, balık adam olarak tanımlanan heykelcikler, rölyefler ve freskler, şehir duvar kalıntıları, ambar depo odaları ve daha bir çok envanter ve mimari buluntu zamana paralel olarak keşfedilmiştir.

İlk dönem kazı çalışmaları sonucunda tespit edilen kabartmalı taş eserler Urartu Arkeolojisi açısından önemli veriler sunmaktadır. II. Rusa Döneminden önce bilinmeyen bu kabartmalı eserler Urartu heykel sanatındaki ilerlemeyi de göstermektedir. Urartu Mimarisi ve Urartu Sanatı noktasında rehber görevi gören bu önemli merkezin arkeolojik zenginliklerini keşfinin devamı 2021'den itibaren Doç. Dr. İsmail COŞKUN ve kazı ekibi tarafından devam edilmektedir.

Kaynakça

ÇAVUŞOĞLU, R. – COŞKUN, İ. – USLU, E., *Bianili/Urartu Kültür Envanteri-1* (Türkiye Sınırları), 2023, ss.4-5.

BURNEY, C. A., 1957. *“Urartian Fortresses and Towns in the Van Region”*, Anatolian Studies 7, ss. 37-53.

BURNEY, C. A. – LAWSON, G. R. J., 1958. *“Urartian Reliefs at Adilcevaz, on Lake Van, and a Rock Relief from the Karasu, Near Birecik”*, Anatolian Studies 8, ss. 211-218.

BİLGİÇ, E. – ÖĞÜN, B., 1964. *“1964 Adilcevaz Kazıları Hakkında”*, Türk Arkeoloji Dergisi Cilt 2, Sayı XIII, ss. 102-105.

BİLGİÇ, E. – ÖĞÜN, B., 1964. *“1964 Kef Kalesi Kazıları”*, Anatolia Dergisi, sayı 8, ss. 64-93.

BİLGİÇ, E. – ÖĞÜN, B., 1967. *“Adilcevaz’da İkinci Mevsim Kazıları (1965)”*, Türk Arkeoloji Dergisi s. XIV, ss. 119-123.

BİLGİÇ, E. – ÖĞÜN, B., 1974. *“Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972”*, Türk Arkeoloji Dergisi 30 (1), ss. 31-35.

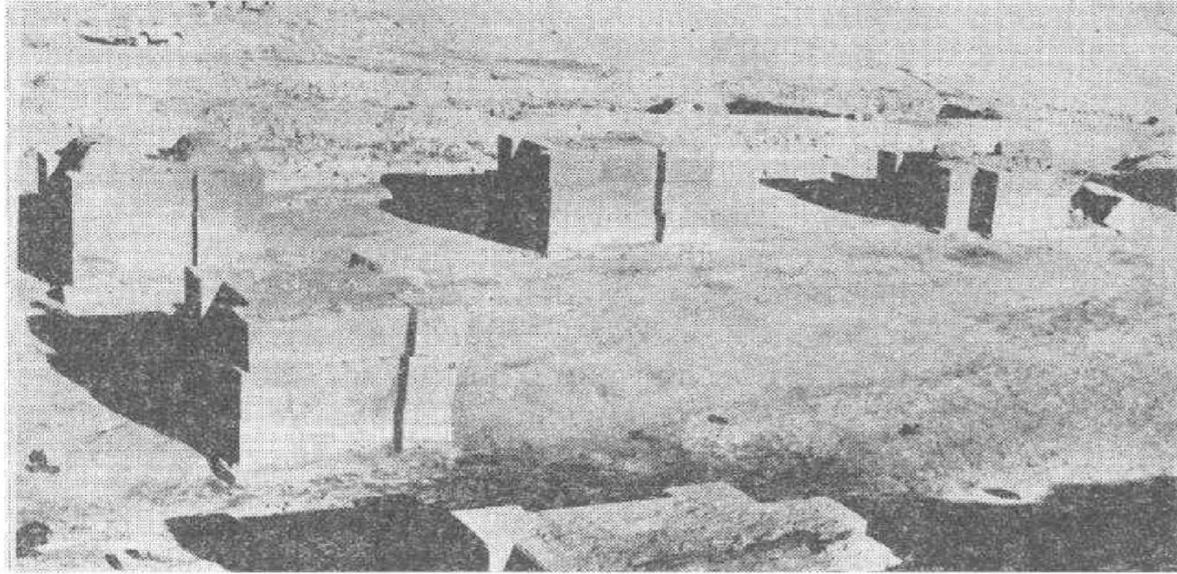
ÖĞÜN, B., 1978. *“Die Urartäischen Bestattungsbräuche”*, In Studien zur Religion und Kultur Kleinasien, 2, ss. 639-678.

ÖĞÜN, B., 1982. *“Die urartäischen Paläste und die Bestattungsbräuche der Urartäer”*, Palast und Hütte, Beiträge zum Bauen und Wohnen im Altertum, Verlag Philipp von Zabern, ss. 217-236.

Görseller

Fotoğraf 1: Adilcevaz Kef Kalesi Kazısı

Fotoğraf 2: Kef Kalesi eski dönem kazıları (Bilgiç-Öğün, 1968: Res. 1).

Fotoğraf 3: Adilcevaz Kef Kalesi İkinci Mevsim Kazıları (Bilgin-Öğün, 1965: Res. 3).

Fotoğraf 4: Plast und Hütte (Öğün, 1982: Res. 15).

Fotoğraf 5: Plast und Hütte , Büyük hol (Öğün, 1982: Res. 5).

Fotoğraf 6: Plast und Hütte, (Öğün, 1982: Res. 11).